

PUIGPARDINES. ALGUNES NOTES HISTÒRIQUES

Joan Pagès i Pons Pvre.

El tema Puigpardines, ens brinda a considerar molts punts de vista referents a la citada parròquia, com podrien ser el Priorat, el temple, l'organització eclesiàstica o parroquial, els senyorius al·lodials dintre la parròquia, la capella de Sant Antoni, el delme, les masies i els seus habitants i, finalment, la noble família dels Puigpardines. Tot i això, nosaltres en el present treball no estudiarem tots els aspectes referits ja que això el convertiria en una llarga monografia; a més quasi tenim el nombre de folis assignats la qual cosa no ens permet de portar-ho a terme. Per tant, seran objecte de la nostra consideració d'una forma resumida, la capella de Sant Antoni, el priorat de Puigpardines, l'organització eclesiàstica, el temple de Puigpardines i el delme de la parròquia.

LA CAPELLA DE SANT ANTONI

La primera notícia que fins ara posseïm data del 1396 i després la tornem trobar l'any 1401. En efecte, en el testament atorgat per Pere de Serra, de la parròquia de Santa Maria de Puigpardines, el 3 de novembre de 1396, entre els diversos llegats, deixava VI sous de moneda barcelonina de tern a la capella de Sant Feliu, situada a l'esmentada parròquia; i Guillema, muller der Pere de Fonturi de la parròquia de Sant Pere de les Preses, entre les diverses deixes llegà XII sous de moneda barcelonina de tern a la capella de Sant Antoni de Puigpardines, llavors denominada de Sant Feliu, en el seu testament atorgat a les Preses el 20 de juliol de 1401. (Arxiu Notarial d'Olot, secció del Mallol, reg. 15, fol. 15; i Arxiu de Montserrat fons Bages, primer llibre de testaments, fol. 38 respectivament).

A la secció P. de l'Arxiu Diocesà de Girona, ens toquem per primera vegada amb la capella de Sant Antoni en un document del 1420, però amb la particularitat que també hi és citada amb el nom de capella de Sant Feliu. Com hem vist, no és el primer document que descobrim semblant capella amb aquesta denominació. Encara més, ja més cap ençà, concretament en un capbreu del 1559, en citar unes possessions d'en Bernat de Toralles, notari de la vila de Camprodon, aquest en fer la confessió de les seves perti-

nences, entre altres coses, declarà que tenia pels Vescomtes una peça de terra situada al peu de la capella de Sant Feliu, que afrontava a llevant amb les parets de la citada capella; a migdia i a ponent, amb la via pública; i a tramuntana, amb un honor d'en Rovira, de la qual en prestava tasca de tots els esplets, bé i fidelment. (Arxiu Notarial d'Olot, secció del Mallol Reg. s/n). Val a dir que en aquella època si bé predominà la denominació de Sant Feliu, també l'hem trobat amb la de Sant Antoni. És possible que es tractés d'un co-títular de la capella i per això a voltes fou citada amb el nom co-títular, tal com succeí a Batet on el titular de l'església és el de Santa Maria, i en canvi en alguns documents del segle XV la parròquia és citada amb el nom de Sant Bartomeu de Batet, copatró de la referida parròquia. Feta aquesta petita digressió, volem posar de relleu que hem consultat la secció P. de l'Arxiu Diocesà, com adés hem insinuat, i des de l'any 1420, no tornem a trobar en les cròniques de les visites pastorals de Puigpardines que es faci esment de la capella de Sant Antoni fins l'any 1703. Antigament, fou una capella de molt reduïdes dimensions, però devers l'any 1720, fou ampliada i en 1721 ja s'havia començat la construcció del cor i capelles; i en engrandir-la hi fou col·locada una campana recentment fosa. A la primeria del segle passat, ja hi havia tres altars: el de Sant Antoni Abat, el de la Verge dels Dolors i el de Sant Antoni de Pàdua. Fins el segle XVIII, no hi hagué cap benifet fundat, puix que en descobrim un per primera vegada en 1736. Es tractava d'un benifet sota la invocació de Sant Antoni, fundat pels marmessors del Rvnd. Antoni Valentí i que en aquella avinentesa (en 1736) n'era obtentor el Rvnd. Pere Callís, prevere, amb residència a Amer. El beneficiat que l'obtenia estava obligat a celebrar a la pròpia capella dues misses setmanals, però si succeïa que l'obtentor del citat benefici tenia la residència a Sant Privat, havia de celebrar les misses a l'altar del Roser de la susdita parròquia. I en el cas de no residir ni a Puigpardines ni a Sant Privat, l'església i l'altar era de lliure elecció. Per tant, en contra de les obligacions de la major part dels benifets, aquest, el de Sant Antoni, no obligava a fer contínua residència a la parròquia del benefici. Tenia el dret de patronat, o sigui de presentació del candidat d'aquest benefici, en Joan Valentí de la parròquia de Sant Privat.

EL PRIORAT DE PUIGPARDINES

A Santa Maria de Manlleu, actual parroquial, hi hagué establerta una canònica de Sant Agustí. L'església consagrada a l'any 906, fou reedificada i tornada a consagrar el 1086. Tot seguit, s'hi agruparen uns quants sacerdots amb l'objecte de fundar-hi una canònica de S. Agustí el 1102, el bisbe

Arnau de Malla els lliurà la regla de S. Agustí i des de llavors hi hagué una nova canònica fundada. En 1108, el bisbe de Girona Bernat Umbert (1094/1111) i Ermessenda junt am el seu marit Udalard Bernat de Milany, cediren l'església de Puigpardines a la canònica de Manlleu, la qual establí un priorat devers l'any 1131 o 1132. En realitat, no hi hagué mai una comunitat nombrosa, ja que al principi, durant la resta del s. XII i gran part del XIII, tot i ser l'època que en podriem dir forta del priorat, no creiem pas que passessin de cinc el nombre de canonges regulars de S. Agustí. A la llarga, tingué més caràcter de pabordia, en el sentit d'administrar les terres i possessions que tenia el priorat, sempre dependent de la canònica de Manlleu, que no pas de priorat en el sentit estricte del mot. En tants documents que hem vist relacionat amb Puigpardines, només ens hem topat una sola vegada amb un que es signés com a prior. En efecte, es un acte de definició feta a favor de la Seu de Girona per Pere de Cervera i la seva mare Marquesa de totes les exaccions que Ponç, el seu pare, i altres antecessors, exigien amb el nom de vicaries o qualsevol altre títol a les esglésies de Santa Maria de Bolós, Sant Martí de Capsec, Sant Pere de Montagut i altres situades en els seus dominis, no sols jurava que ell ho compliria, ans també ho feia jurar a Ramon de Sant Romà, Guillem de Bas, Bernat de Palols i Bernat de Bellvespre. Figuraven com a testimonis d'aquell acte de definició, Arnau de Sales, Berenguer de Puigpardines, Guillem de Ça Miniana, Guillem d'Espasens, prior de Riudaura, GUILLEM, PRIOR DE PUIGPARDINES, Ramon Abat i Guillem de Creixell.

El document fou redactat per un tal Joan, el tretze de les calendes d'octubre (19 de setembre) de l'any 1195. Com hom pot comprovar amb la referida data, el priorat es trobava dintre l'època forta, i per això el citat Guillem s'intitula Prior. En el segle XIII, tenim escasses notícies relacionades amb el priorat, però sí que hem constatat que a últims de l'esmentada centúria ja només hi havia un canonge amb caràcter de paborde o administrador i veritable procurador del prior de Manlleu; i així continuà durant tot el segle XIV i part del XV fins als moviments tel·lúrics de 1427 i 1428. Foren diverses les possessions que tingué en directa senyoria el priorat de Manlleu per raó de l'extingit de Puigpardines, o potser millor diríem, unit al de Santa Maria de Manlleu, fet que feia necessària la presència continua d'un procurador per tal de tenir cura dels establiments, vendes, arrendaments i altres afers d'ordre temporal. Així per exemple tenim que Jaume de Condamina, canonge de Sant Agustí i procurador del prior de Manlleu, tenint l'església i casa de Puigpardines pel referit prior, confessà

que havia rebut el Rvnd. Joan d'Arquerons, vicari de Puigpardines i de Guillem de Puigdollil de l'esmentada parròquia, compradors per uns quants anys de les rendes de l'església, 200 sous de moneda barcelonina de tern, d'un cert deute de major quantitat del qual n'havien estès el corresponent debitori, per raó de les citades rendes. Aquesta època fou signada el 20 d'abril de 1356 en poder de Berenguer de Buigues. I el 2 d'agost del mateix any el referit paborde o procurador, en nom del prior Bernat del cenobi de Santa Maria de Manlleu, cedí i arrendà en nom del seu principal, a Francesc de Malagelada i a Guillem de Puigdollil, de Sant Privat i Puigpardines respectivament, des del 15 d'agost d'aquell any fins a quatre anys següents, totes les terres, honors i possessions de la casa de l'església de Puigpardines, pel preu de 40 lliures barcelonines de tern cada any. Encara més, el susdit paborde, en data del 17 de novembre, també de l'al·ludit any, cedí i arrendà totes les terres possessions i honors de la cabana de Costa, de la parròquia de Puigpardines, contigües a la citada cabana a Nicolau de Parer pel temps de 4 anys a partir de la transcorreguda festa de Sant Miquel d'aquell any, per tal que el referit Nicolau rebés totes les herbes i tot el que hi hagués en els arbres d'aquelles possessions, especialment els fruits que llevessin, amb el benentès que podia cultivar totes les terres, però en aquest cas havia de prestar tasca, delme i primícia de tots els esplets. Durant tot aquell temps havia de pagar al procurador o al prior 5 sous de la citada moneda anualment.

A l'any anterior, de 1355, l'esmentat Nicolau Parer, com a curador, nomenat per la Cúria de Bas del mas Campdepuig de Puigpardines, pagà a l'esmentat Jaume Coromina (procurador) XX sous i XII diners de moneda barcelonina de tern, en concepte de censos que el citat mas devia a la casa prioral de Manlleu. Ja no cal dir que el dit paborde signà la pertinent època.

Malgrat tot el que hem dit, hi hagué diversos anys amb diferents intermitències en els quals sembla que la pabordia vacà, particularment en quasi tot el decenni dels anys 90 d'aquella catorzena centúria, fet que hem constatat ben palpablement. Des de 1314 a 1335, descobrim com a paborde a Berenguer Benet, canonge de Sant Agustí i des de 1349 a 1360, trobem l'esmentat Jaume Coromina, la gestió del qual ignorem fins quan es perllongà. Però a partir de 1390, pels documents que hem examinat, hom percep ben clarament que la pabordia estava vacant. En efecte, el 3 d'abril de 1392, Pere de Parer, prior del cenobi de Santa Maria de Manlleu, nomenà procuradors a Pere de Teix, rector de les Preses i Jaume de Santa Creu obtentor del benifet de Sant Valentí de Sant Privat, i més tard rector de Sant Quintí, ambdós «in

solidum» per tal que aprovessin, signessin, confirmessin tot allò relacionat amb la casa de Puigpardines. Semblant procuració tenia per objecte suplir-lo en el sínode que en la setmana després de Pasqua havia de celebrar-se a Girona, per l'inconvenient que li suposava traslladar-se a Girona des de Manlleu. És evident que si a la casa de Puigpardines hagués estat proveïda de paborde, el prior no hauria tingut necessitat de nomenar procuradors per a l'assistència del sínode. Un altre dels trets que confirmen el que hem dit, és el fet que PERE de BOIX, rector de Joanetes, va retre comptes a Pere de Parer bo, legal i vertader compte de totes i cadascuna de les coses, béns, rendes, drets, foriscapís de la casa de Puigpardines que fins aquella data en nom del citat prior i del seu antecessor, anomenat Cavaller, va haver de regir i administrar per qualsevol causa o raó. L'acte de semblant confessió fou feta en Poder de Francesc Vilar, notari de Bas el VI de març de 1393. I el VIII d'octubre del susdit any, Pere de Parer, prior de Manlleu, establí a Guillem de Vedella la masoveria de Pou de la parròquia de Puigpardines amb totes les terres honors i possessions, perpetuament, amb la condició que havia de prestar a dit prior i cenobi anualment V sous i un parell de gallines de cens, XII diners en compensació d'homes i dones i altres XII diners d'Entrada. La masoveria de Pou es tenia sota el domini directe del Prior de Manlleu i Puigpardines, i estava deshabitada des de les primeres mortaldats de 1348, sense que s'hi poguessin recaptar censos, tasques i altres drets; i en atenció a la utilitat del priorat i àdhuc de la mateixa masoveria en el cas de poder-lo establir, amb aquest objecte envià com a inspectors «in situ» a Pere de Verdaguer i Pere de Simon, canonges del monestir de Manlleu, per tal que esbrinessin la conveniència i utilitat i donessin una relació verídica sobre aquest punt. Feta la inspecció ocular per part dels citats canonges assignats per a dur a terme semblant comanda, feren una fidel relació de l'estat de la masoveria i informaren al prior en el sentit que seria més útil i convenient establir la referida masoveria a algú que no hi pogués fer homes i dones i que es paguessin XII diners, en compensació d'homes i dones cada any, junt amb tasques i censos i que tinguessin el clos plantat. Feta la informació en sentit favorable, fou quan el prior resolgué a fer l'establiment abans esmentat a Guillem de Vedella. Són molts els actes d'establiment, arrendaments i àpocas signades pel mateix prior de Manlleu dintre aquella dècada dels anys 90, circumstància que ens fa ben palès que a Puigpardines, llevat dels clergues seculars destinats a la cura d'ànimes i al culte en el temple, no hi havia ningú. I no sols no hi havia paborde els anys 90, ans també gran part del decení dels

anys vuitanta. En efecte, el 14 d'octubre de 1385, Pere de Parer, prior de Manlleu i de la Casa de Puigpardines, confessava que Berenguer de Borina de Joanetes hi havia anat a donar-li real compte de tots els deutes i de tot allò recaptat que pertanyia al citat monestir per raó de la casa de Puigpardines. Encara més, el Prior de Manlleu, per raó del priorat de Puigpardines, gaudia del dret de presentació dels candidats a la rectoria de Sant Privat, com també dels que aspiraven obtenir la doma i el benifet del diaconil. Per això, el 28 de novembre de 1385, el referit prior, assignà Francesc Gerald, clergue tonsurat del Malloll, com a persona idònia per a l'obtenció del benifet del diaconil de la parròquia de Sant Privat, en substitució del Rvnd. Pere Riu que fins llavors n'havia estat l'obtentor, però havia quedat vacant per defunció del titular, o sigui del citat Pere Riu. Si el Prior feia directament els establiments, arrendaments, tenia el rector de Joanetes per procurador i ell mateix cobrava i rebia les prestacions, és lògic que hom tregui la conclusió que la pabordia vacava. És molt versemblant doncs, que aquella vacant es perllongà més dels 18 anys que nosaltres hem descobert, car hi ha clars indicis de la inexistència del paborde des de 1385 a 1403, i vés a saber ja de quan vacava i fins quan es perllongà aquella situació. Incloem l'any 1403 com a vacant, per tal com el 30 de març de l'any al·ludit, Pere de Parer, prior de Manlleu, establí a Mateu Balera de Puigpardines, home propi i sòlid del monestir i prior de Manlleu per raó de les possessions de Puigpardines, un camp conegut llavors amb el nom de Cubells situat a la citada parròquia, que afrontava a llevant amb la feixa de la Figuera i a camp de Cassanyes; a migdia, amb honors de la Casa de l'església de Puigpardines; a ponent amb honor de l'Armanguer i via pública; i a cerç, amb el torrent. Per aquest establiment els citats prior i monestir van percebre X florins d'or d'Aragó i l'esmentat Balera havia de fer i prestar anualment tasca i mitja de tots els esplets, delme i primícia, segons costum de la parròquia.

En 1420, segons hem constatat documentalment, la pabordia estava coberta, però es trobava absent per causa d'estudis els quals els efectuava a Ripoll. Per això a manca de Paborde o procurador, el 12 de novembre de 1420, Llorenç de Castellet, prior de cenobi de Santa Maria de Manlleu firmà i lloà a Joan de Masoliver, que per raó del matrimoni havia entrat en el mas Rierademont de la parròquia de Sant Privat, tot quant havia aportat en concepte de dot al citat mas amb motiu de l'enllaç matrimonial amb Marquesa, muller seva. Ultra això, redimí els citats Joan i Marquesa del mas Rierademont de l'obligació de fer homes i dones a l'esmentat mas fins dintre sis anys,

però amb la condició de pagar cada any, per la festa de Tots Sants, tres sous de moneda barcelonina de tern en compensació dels citats homes i dones.

Sembla que el referit paborde i del qual ignorem el nom, que s'havia traslladat a Ripoll una temporada per raó d'estudis, continuà fent residència a Puigpardines fins els terratrèmols però després del desgavell ocasionat per aquells la casa de l'església de Puigpardines estigué desproveïda de paborde. En la visita pastoral efectuada pel bisbe a l'any 1436, els sacerdots i alguns feligresos declararen amb to més aviat de lamentació: És cert que hi havia de viure un monjo, però per culpa del prior cessà dita contínua residència. Ja quatre anys abans, també en ocasió de la visita canònica, els citats feligresos i sacerdots, com és ara el vicari, que en aquella vinentesa era Mn. Francesc Riera, i el que servia el benifet de Sant Jaume, Pere Coromina, digueren: Abans del terratrèmols acostumava haver-hi un canonge de Manlleu i cessà; i cessa per ara des del temps dels terratrèmols. Sembla, doncs, que gran part de la resta de la quincena centúria, tots els afers d'ordre temporal relacionats amb les possessions de Puigpardines, foren administrats des de Manlleu. Però a partir de 1480 fins el 1503, descobrim altra volta un canonge de Sant Agustí al front de la pabordia de Puigpardines. Ens referim a Antoni de Toralles, fill de Pere de Toralles, mercader de Camprodon. Durant el període citat, el trobem en innombrables documents de debitoris com acreedor de certes quantitats de florins, per raó de diferents partides de forment venudes als corresponents signants dels esmentats debitoris. Ens topem per última vegada amb el citat Toralles en un instrument notarial de 1504, en el qual nomenava procurador seu a Bartomeu Xalancó, prior de Sant Corneli i sots-sagristà del monestir de Santa Maria de Besalú, també canonge regular de Sant Agustí com el seu principal.

El document estava datat el 8 de febrer de 1504.

En 1505, ens topem amb un nou obtentor de la pabordia: un tal Rovira del qual desconeixem el seu nom propi. Aquest, també canonge de Sant Agustí sembla que hi féu residència contínua fins el 1517, data en la qual, si bé continuava en possessió de la pabordia, no obstant això era absent de Puigpardines i el substituïa Mn. Miquel Toralles.

Aquest, és l'últim obtentor de la pabordia que hem trobat, però a totes passades amb paborde o sense, tant l'església de Puigpardines com la casa amb totes les possessions continuaren sota la dependència del monestir de Manlleu, durant quasi tdot el segue XVI; però en 1592, per autoritat apostòlica fou decretada la supressió del referit cenobi de Manlleu, i la Pabordia de Puig-

pardines, com a filial d'aquell, féu la mateixa fi. Tots els béns foren cedits al convent de l'orde de Predicadors de Sant Jaume de Talarn, al Pallars Jussà, i així l'església i casa amb totes les possessions i pertinences junt amb totes les dominicatures o senyories al·lodials pasaren en poder d'aquell convent dominicà de Pallars.

Val a dir que algun historiador ha utilitzat aquella data de 1592, com a l'inici de la parròquia de Puigpardines, o sigui com si a partir de l'esmentat any hagués començat de ser parròquia, però ja veurem que no fou així. Puigpardines depengué de Sant Jaume de Talarn fins l'any 1835.

ESTRUCTURA I ORGANITZACIÓ ECLESIASTICA DE LA PABORDIA DE PUIGPARDINES

L'església i terme parroquial de Puigpardines foren units al monestir de Santa Maria de Manlleu, establert a l'església parroquial d'aquella vila, i tingué la cura d'ànimes de la parròquia, un vicari parroquial que l'exercia en nom del prior i comunitat d'aquell cenobi o canònica. Hem aconseguit un catàleg de vicaris que no és del cas citar-los ací, dels quals el primer que coneixem és Berenguer Fabra que data de 1310, i l'últim és Mn. Valentí Masdexàs el qual li trobem des de 1820 a 1830, sempre a tenor dels documents que hem vist.

El prior del monestir de Manlleu, primer, i el prior de Santa Jaume de Pallars després, tingueren el dret de presentació dels candidats al vicariat: però després de 1835, foren rectors o ecònoms qui tingueren la cura d'ànimes dependents directament del bisbe de la diòcesis. Hi havia una capellania o benefici anomenat del priorat que solia ser-ne l'obtentor, el Paborde o prebòsit, però posteriorment, quan l'existència de Paborde brillà per la seva absència, acostumaren a posseir-lo sacerdots residents en altres llocs i en aquest cas solien ésser substituïts per altres residents a Puigpardines, els quals complien les obligacions pròpies d'aquell benifet. Així per exemple, des de 1580 a 1602, era obtentor de la capellania del Priorat Mn. Josep Rovirola que era canonge de la Seu de Barcelona on residia. Després d'aquest, i quan ja feia sis o se anys que la Pabordia havia passat a Sant Jaume de Talarn, els obtentors sempre foren els vicaris parroquials i així l'obligació de la residència restava assegurada, car, com a vicaris curats, eren més estables i en el cas de substitució per absència del titular, el que reemplaçava aquest forçosament havia de residir a Puigpardines, ja que es tractava d'un càrrec de

molta més responsabilitat que no pas ésser obtentor d'un benifet no curat. La capellania o benifet del priorat, estava anexas a l'altar major de Santa Maria.

Unit a l'altar major, hi havia un altre benefici sota la invocació de Santa Maria, instituït i fundat per Pere de Vallterra, fill d'Andreu de Vallterra i Sibilla de Puigpardines, dintre el tercer decenni del segle XV, amb l'obligació de celebrar tres misses setmanals i resar un respons per l'ànima del fundador, familiars d'aquest i difunts en general.

Un altre del benifets existents i més antic que l'anterior, fou el de l'altar de Sant Jaume fundat per Guillem de Serradevall a últims del segle XIV, unit a l'altar de Sant Jaume de l'església de Puigpardines amb l'obligació de celebrar tres misses setmanals, les quals devers el 1739 foren reduïdes a dues per incongruïtat de les rendes. Tingueren el dret de patronat d'aquest benifet els hereus de la Serradevall, però en extingir-se aquesta nissaga i en adquirir el mas Serradevall per compra en Llorenç Mata de les Preses, casat amb Magdalena Closells, a l'any 1642, aleshores, o sigui des de l'any 1642, data de la compra, tingueren el dret de presentació els hereus de la Mata.

En els segles XIII i XIV hi hagué una confraria en el vescomtat, intitulada Confraria de Bas, la qual agrupava pagesos i cavallers, que estava establerta a l'església de Puigpardines. Aquesta confraria també tingué un benifet, el més antic de tots els citats llevat de la capellania del priorat, unit a l'altar de Sant Jaume. Tenia el dret de presentació per a aquest benefici el Paborde de la citada confraria. Sembla que tal beneficiat, respecte de la confraria, tingué el caràcter del que ara en termes moderns en diem consiliari. Val a dir, emperò, que d'aquest benifet ja en el segle XVII no se'n cantava ni gall ni gallina. És molt possible que fos instituït per la mateixa confraria, com ho indica el fet de tenir el dret de presentació el paborde, i en extingir-se la confraria la criatura d'aquesta, a la llarga també desaparegué.

EL TEMPLE DE PUIGPARDINES

La primera referència que en posseïm, com hem dit, data de l'any 1108 en el qual el bisbe Bernat Umbert junt amb Udaldard Bernat i Ermessenda en feren donació al monestir de Manlleu. Com hom pot comprovar en retre-hi visita, per les restes que hi ha ens menen a creure que es tracta d'una obra del segle XII, si bé amb moltes transformacions i afegits, com són la sagristia la capella lateral on si guarda el Santíssim actualment, a més del capgirament interior palesat per la inversió de l'absis, i més cap ençà la construcció

de nou cloquer, per cert de molt mal gust, segons la nostra opinió. Hem examinat les cròniques de totes les visites pastorals efectuades a Puigpardines, i hem constatat que l'altar major no ha estat mai consagrat. No cal dir que les ensulsiades produïdes pels terratrèmols de 1427 i 1428, ens desconcerten força, per tal com desconeixem què és el que va quedar intacte, sense enderrocar-se, i si el que quedà ho respectaren reconstruint només allò que havia estat derruït per les sotragades tel·lúriques. A totes passades és de creure que en atenció a la qüestió crematística allò que quedà dret es respectà i solament es procedí a la reparació del que s'havia enderrocat. Del contingut de les cròniques redactades en ocasió de les visites pastorals del 1432 i 1436, sembla que hi ha indicis que no quedà tan malparada com succeí a les esglésies dels Balbs i la Pinya les quals quedaren totalment destruïdes o sigui, «Totaliter diruta» redactà el cronista de torn; en canvi la de Puigpardines només llegim destructa.

Per altra banda, no sembla pas que fos de les últimes esglésies en restar reconstruïda. De ser així, ja tindria certa explicació fonamentada. En efecte, el 9 de juliol de 1334, fou signada una concòrdia entre el Prior de Manlleu i religiosos d'una part, i els habitants de Puigpardines, per altra en virtut de la qual el monestir es comprometia a pagar qualsevol obres eventuais de l'església de tres parts, dues, i l'altra part els habitants del citat lloc. L'instrument notarial fou fet, a la data abans indicada, en poder de Dalmau Fabri substitut de Berenguer de Buigues, notari de Bas.

Aquesta concòrdia innombrables vegades sortí a la llum, almenys verbalment per boca del bisbe, particularment quan aquest creia necessari dur a terme alguna obra a l'església bo i al·legant el poc cost de les obres gràcies a l'esmentada concòrdia, la qual sembla que continuava en vigor àdhuc després d'haver passat l'església de Puigpardines a dependre del convent de Sant Jaume de Talarn.

Val a dir que tant abans dels terratrèmols, com després només hi hagué dos altars: el major, dedicat a Santa Maria, i el de Sant Jaume.

En 1505, ja hi trobem quatre campanes, dues de petites i dues de grosses, circumstància que ens mena a pensar que almenys en aquesta època el campanar no era d'espadanya. I en tot el segle XVIII i gran part del XIX, hi hagué el mateix nombre de campanes i així degué continuar fins l'adveniment de la contesa civil de 1936.

Fins a últims del segle XVII no comencem a trobar-hi més de dos altars. En efecte, es tracta de l'altar del Roser, la construcció del qual fou deguda a

la fundació de la confraria del Roser dintre del primer quart d'aquell mateix segle. Ultra aquest que acabem de citar, n'hi hagué un altra dedicat a la Verge sota una advocació tan rara com intrigant: fou l'altar de la Verge de la Llaguna. Ja en les meves recerques mentre llegia alguns testaments de persones d'aquesta contrada, datats en 1689 i altres anys d'aquel mateix segle i en algun del segle XVII, em vaig topar amb certs llegats destinats a l'altar de la Verge de la Llaguna de Puigpardines. Aquest fet m'excità la curiositat, i en una de les meves visites a l'Arxiu Dioicesà vaig poder comprovar que en realitat existí a l'església de Puigpardines l'altar de la Verge de la Llaguna, si bé allà hi és citat molt més tard dels anys que jo vaig començar a trobar-lo en els testaments, ja que la secció P. del citat Arxiu no en fa esment fins l'any 1721. Per tant, des d'últims del segle XVII fins l'any 1731 o 1732, hi hagué quatre altars: Major, Verge de la Llaguna, Roser i el de Sant Jaume. Seria interessant saber, d'on fou importat el culte a la Verge de la Llaguna i el sentit de l'advocació, però per ara restem inmersos enmig de l'enigma i el misteri.

OBRES D'ESTRUCTURACIÓ INTERNA DE L'ESGLÉSIA

És ben sabut que antigament l'altar major no era en el lloc on ara es troba com tampoc la portada; i si algú visita l'església ignorant aquesta circumstància i dona una volta entorn dels murs de la fàbrica, s'adonarà molt fàcilment d'aquesta realitat. Efectivament, la portada fou tapiada i per dintre hi fou construït l'altar major; mentre que la portada fou oberta a l'absis i així tinguerem el temple invertit. Ignorem quina fou la causa de semblant decisió, però és prou versemblant que la manca d'espai que afectava notablement la perspectiva de la façana i dificultava la celebració de certs actes de culte efectuats a l'exterior, com és ara les processons, fou el factor principal que féu determinar als responsables de l'església de comú acord amb la feligresia, emprendre les obres.

Els treballs començaren devers el 1730 o 1731; i en 1734 ja estava tot enllestit. Am motiu d'aquesta reforma, fou suprimit l'altar de Sant Jaume i a llavors el benifet homònim de l'altar fou unit a l'altar major. Per tant, el nombre d'altars que fins a llavors era de quatre, passà al de tres: Major, Verge del Roser i Verge de la Llaguna. Les obres de reforme foren dutes a terme en temps del bisbe Baltasar Bastero i Lledó (1728-1745) i essent Vicari curat de Puigpardines Mn. Joan Pernaú (1729-1740).

En la visita pastoral realitzada pel bisbe Bastero el 16 de juny de 1738, ordenà la construcció d'una nova sagristia amb el següents termes: «Com

*visitant la present Iglesia Parroquial de Ntra Sra de Puigpardines, hajam reparat que en ella no hi ha sacristia sino que per sacristia se valen de un petit puesto que hi ha tras del Altar Major, que per ser tan angusto no hi poden estar recòndits los Ornaments, y demés cosas de la Iglesia, ni si poden revestir los celebrants ab deguda decència y comoditat: Per ço en consideració de tot lo sobredit y de quan necessària és la sacristia en qualsevol Iglesia, ordenam y manam a aquell o a aquells a qui toque, que quan antes fassan fabricar una sacristia nova, que done la porta al presbiteri, en la part que vinga mellor; y que després de feta retirian lo retaula major tan endintra com se puga envers lo puesto de que ara se valen de sacristia, que de esta manera lo Presbiteri, estarà més capàs para ferse les funcions en lo Altar Major són ja desembaràs y lustre: Y en atenció, que las gradas de dit Altar Major són ja molt dolentes e indecents, aximateix los manam que ne fassan fer unas de novas doradas, o a lo menos pintadas ab tota decència y després ab lo temps podran també fer un altar major, que també és molt vell y casi indecent.» Desconeixem la data de construcció de la sagristia, però creiem molt versemblant que encara passaren alguns anys, ja que feia poc que havien acabat les obres de reforma i la gent havien de refer-se encara de la sotragada que havien rebut a resultes de les despeses ocasionades per les obres. Segons hom pot deduir del precepte del bisbe Bastero, es veu que aprofitaren el mateix retaule vell, canviant-lo de lloc solament, ja que diu que *despres ab lo temps podran també fer un altar major, que també és molt vell e indecent»*.*

Molt més tard, el nombre dels altars augmentà s'arribà a cinc: Major, Verge del Roser, Verge de la Llaguna, Sant Cr'ist i Sant Isidre, els quals els descobrim en temps de Mn. Valentí Masdexaxàs el qual trobem al front de la parròquia des de 1820 a 1844.

A la primeria del segle actual, hi hagué una mena de febre que en podríem dir cloquera, pel que fa a construccions de cloquers per tota la contrada de la Vall de Bas, puix que devers l'any 1909 o 1910 fou bastit l'actual campanar, coetàni dels de les Preses i Joanetes.

EL DELME DE LA PARRÒQUIA DE PUIGPARDINES

El delme, els Vescomtes de Bas el tenien en feu pel Bisbe de Girona. En efecte, el 19 de gener de 1316, el Malgaulfí, comte d'Empúries i vescomte de Bas, confessà i reconegué al bisbe de Girona, Guillem de Vilamarí, que tenia per ell i els seus successors per raó del vescomtat, el delme de Sat Privat, PUIGPARDINES i Sant Esteve d'en Bas. Els Vescomtes el concediren en

sot-feu a altres. Així per exemple descobrim que en 1329, Brunissenda d'Estanyol i Ramon de Sant Romà estaven en possessió del citat delme en parts iguals (Arxiu Diocesà Girona Reg. II sec. P.); i en 1363, Pere de Puigpardines, vicari curat de la susdita parròquia, declarà que el prior del citat lloc rebia el delme dels masos Parer, Puig de Vadella i de Ça Gausa. (Arxiu Diocesà, Llibre verd). En Tortosa de Rech, marit d'Alamanda d'Estanyol, i el senyor de la casa de Sant Romà de Joanetes, cadascun en rebien la meitat del Veïnat de Vilagats de la parròquia de Puigpardines; i en Ramon des Pujol, militar, percebia tot el delme del Veïnat de Puigdevall per raó de compra feta a Guillem de Sexà. En canvi Gerdal, muller de Francesc Otger, només rebia el delme de totes les possessions del mas Armanguer de Puigpardines. Més tard, concretament el 1548, hem constatat que Marc Armanguer, senyor útil i propietari del mas Armanguer Devall, de Sant Esteve d'Òculo, tenia part del delme de Puigpardines, del qual en féu donació al seu fill Rafael, però només el delme del blat. Volem precisar que el Veïnat de Vilagats el formaven les masies situades a migdia de la costa de Sant Antoni, especialment les situades a la muntanya, com és ara la Terrada, Busquets, Portella, mas Vilagats, ara inexistent i altres; i el veïnat de Puigdevall el constituïen els masos situats des de l'església en direcció a tramuntana, incloent-hi el mas Casadevall (actual Toralles). Xexà i altres, inclosa la mateixa casa dels Puigpardines. I aquí posem punt final o cloenda a aquest nostre modest treball, ja que l'espai assignat no dona per a més.

Les Preses 24 de juliol 1984.

Joan Pagès i Pons